

Biuletenio tematika ir tema

Energetika, energijos politika ir ekonomika

Biuletenio laidos antraštė, probleminis klausimas

Sankcijų poveikis: Iranas, Sirija, Rusija

Esminiai žodžiai

Sankcijos, apribojimai, sankcijų poveikis, ekonomika, prekyba, Iranas, Sirija, Rusija

Serijs ir registracijos numeris

V-2024-1

Leidimo data

2024-01-25

Leidimo vieta

Vilnius

Žanras

Analitinė apžvalga Kita

Šaltiniai: kategorijos

Teisės aktai Politinė komunikacija
 Analitinių centrų kūriniai / leidiniai Žiniasklaidos turinys
 Socialinių tinklų turinys Statistiniai duomenys Mokslo darbai
 Metainformaciniai produktai Išviešinti slapsti / privatus duomenys

Šaltiniai: nuo - iki

1987-2023

Šaltiniai: kalbos

Lietuvių k. Lenkų k.
 Anglų k. Kitos ES kalbos
 Rusų k. Kitos

Citavimui (APA stiliumi)

Nacionalinė biblioteka, Informacijos analitikos skyrius (2024). *Sankcijų poveikis: Iranas, Sirija, Rusija* (V-2024-1). Vilnius.

Kontaktiniai duomenys

Informacijos analitikos skyrius; analitika@lnb.lt. Nacionalinė biblioteka, Gedimino pr. 51, 01109, Vilnius.

Turinio apžvalga

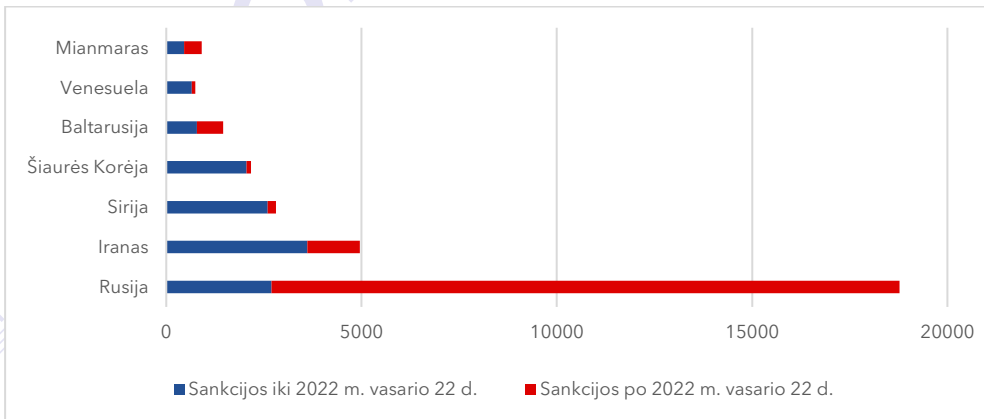
Apžvalgoje bendrais bruožais aptariamas Iranui, Sirijai ir Rusijai taikomų ekonominių sankcijų poveikis.

1. Įžanga

Tarptautinės sankcijos yra politinis įrankis, kurį viena ar daugiau šalių taiko kitai šaliai ar šalims (arba atskiriems asmenims ar jų grupėms), siekdamas paveikti pastarųjų politiką, elgesį arba veiklą. Tai gali būti ekonominiai suvaržymai, diplomatiniai santykių apribojimai ar kitos priemonės, skirtos spaudimui tam tikrai šaliai (ar asmeniui, ar asmenų grupei) daryti. Sankcijų taikymas siejamas su siekiu paveikti ir pakeisti tam tikrus elgesio modelius, politinius sprendimus arba suvaržyti veiklą, kuri yra laikoma nepageidaujama tarptautinėje plotmėje. Šios priemonės taikymas yra sudėtingas ir gali turėti įvairių pasekmių tiek sankcijų objektams, tiek sankcijas taikančioms, tiek trečiosioms šalims. Apskritai sankcijos - labai svarbus ir dažnai aptariamas tarptautinės politikos aspektas, galintis aprėpti plačias įtakos sritis - nuo geopolitinių santykių iki konkrečios šalies ekonominių sąlygų pasikeitimo.

1 grafikas. Labiausiai sankcionuojamos pasaulio šalys.

© (duomenys) Castellum.AI, 2023.¹ © (grafika) Nacionalinė biblioteka, 2023.

¹ Castellum.AI. (2023 m. gruodžio 15 d.). Russia Sanctions Dashboard. Prieiga per internetą: <https://www.castellum.ai/russia-sanctions-dashboard>

Po Ukrainoje sukelto karo Rusijos Federacija tapo didžiausiu pasaulinių sankcijų taikiniu. Pvz., Rusiją vos per 10 karo dienų užgriuvo toks ekonomiką žlugdančių sankcijų krūvis, kokios Iranui taikytos tik per 10 metų laikotarpį.²

Sankcijos vis dažniau pasitelkiamos kovojant su terorizmu, atgrasant režimus ar asmenis nuo veiksmų, kuriuos smerkia tarptautinė bendruomenė ar atskiros tautos. Šiuo metu sankcijos yra gana prieštaringai vertinama tema, analitikai ir politikai dažnai ginčijasi dėl jų veiksmingumo. Kyla klausimų, kokį realų poveikį tokie ribojimai daro vadovybėms, ypač tokiose tarptautinį pasmerkimą pelniusiose šalyse, kaip Sirija, Iranas ar Rusija. **Iš pirmo žvilgsnio dažnai atrodo, kad civiliai šiose valstybėse nuo sankcijų nukentčia labiau nei jų autoritariniai vadovai. Taigi, šių priemonių veiksmingumas – aktualus klausimas.** Šioje apžvalgoje ir siekiama bendrais bruožais apžvelgti, kokį poveikį sankcijos pastaruoju metu daro labiausiai sankcionuojamoms šalims – Rusijai, Iranui ir Sirijai.

2. Iranas

Iranas iki Rusijos Ukrainoje pradėto karo buvo labiausiai sankcionuojama pasaulio šalis - jai pirmosios sankcijos pritaikytos dar 8-ojo dešimtmečio pabaigoje. Per pastaruosius kelis dešimtmečius šią valstybę dėl įvairių priežasčių, pvz., dėl įsitraukimo į tarptautinius teroristinius incidentus, žmogaus teisių pažeidimų, neteisėtos branduolinės veiklos, sankcionavo daugybė pasaulio valstybių. Iranas ribojančių priemonių sulaukė ir dėl karinės paramos Rusijos karui prieš Ukrainą.

Pirmąsias sankcijas Iranui dar **1979 m. ėmė taikyti Jungtinės Amerikos Valstijos (JAV).** Tuomet po įvykusios Irano revoliucijos Amerikos ambasados Irano sostinėje Teherane užgrobimo ir JAV diplomatų paėmimo įkaitais JAV Vyriausybė įšaldė Irano Vyriausybės turtą – iš viso 12 mlrd. JAV dolerių. Šie apribojimai panaikinti 1981 m., paleidus įkaitus. **1984 m.** JAV Valstybės departamentas Iraną įtraukė į „terorizmo sąrašą“ ir atgaline data uždraudė JAV ir Irano sandorius, įskaitant prekybą ginklais, dvejopos paskirties technologijų eksportą ir užsienio pagalbos teikimą.³ **1987 m.** Jungtinės Amerikos Valstijos Iranui dėl šio paramos tarptautiniam terorizmui ir agresyvių veiksmų Persijos įlankoje įvedė naujų ribojimų – po Irano surengtų neišprovokuotų išpuolių prieš JAV pajėgas ir Kuveito laivus, plaukiojusius Persijos įlankoje su JAV vėliava, Irano prekėms ir paslaugoms buvo pritaikytas embargas.⁴ JAV dar kartą išplėtė sankcijų Iranui programą **1995 m.** – Jungtinių Amerikos Valstijų asmenims uždrausta dalyvauti plėtojant Irano naftos sektorių; dar po poros metų uždrausta bet kokia JAV asmenų su prekyba ir investavimu susijusi veikla Irane. Griežtos priemonės priimtos reaguojant į Irano branduolinę programą ir šios valstybės Vyriausybės paramą „Hezbollah“, „Hamas“ ir Palestinos „Islamo džihadui“ – grupuotėms, kurias JAV įvardijo kaip teroristines organizacijas.⁵

Tarptautinei atominės energijos agentūrai (TATENA) nustačius, kad Irano Vyriausybė nevykdo branduolinio ginklo neplatavimo sutarties, ir iškėlus reikalavimą, kad Iranas nustotų sodrinti uraną branduolinio ginklo platinimo tikslais, **2006 m. prie JAV taikomų sankcijų prisijungė ir Jungtinės Tautos (JT).** Tuomet buvo įvestas embargas iranietiškos medžiagos, naudojamoms kuriant branduolinius ginklus. JT per ateinančius dvejus metus sankcijas dar sugriežtino, o **2010 m.** prisijungė prie JAV sankcijų Iranui programos, nustatančios į Irano naftos ir finansinių paslaugų sektorius nukreiptus ribojimus. **Europos Sąjunga (ES), reaguodama į Irano Vyriausybės branduolinės veiklos programą ir žmogaus teisių pažeidimus, 2007 m. pritaikė Iranui savo sankcijų programą** – įšaldė asmenų, susijusių su Irano branduolinių ginklų programa, turtą. **2010 m.** ES šias priemones sustiprino prisijungdama prie JAV programos ir uždrausdama sandorius su visais Irano bankais bei finansų įstaigomis, taip pat apribodama prekybą su įvairiais Irano pramonės sektoriais, įskaitant naftos, dujų ir naftos chemijos sektorius.⁶

Siekdama užkirsti kelią bet kokioms investicijoms į Irano branduolinę programą, tarptautinė bendruomenė **2012 m.** dar labiau sugriežtino į šalį nukreiptas sankcijas – jos tapo griežčiausiomis tarptautinės bendruomenės įvestomis ribojančiomis priemonėmis per visą sankcijų taikymo istoriją. Ekonominis spaudimas buvo padidintas visose minėtose srityse, svarbiausia – buvo sugriežtintas Irano naftos, kuri 2012 m. generavo apie 80 proc. valstybės pajamų, embargas.⁷

Šie sugriežtinimai greitai ir stipriai paveikė bene visus šalies ekonomikos sektorius:⁸

- Tarptautinio valiutos fondo skaičiavimais, 2010 m. Irano bendrasis vidaus produktas (BVP) augo 5,8 proc., 2011 m. – 3,5 proc., o po sankcijų sugriežtinimo šalies BVP staigiai krito 7,7 proc. Šį nuosmukį daugiausia lėmė drastiškas naftos eksporto sumažėjimas dėl embargo.

² Vuksic, S. (2022 m. kovo 8 d.). Russia Is Now the World's Most Sanctioned Country. Prieiga per internetą: <https://www.castellum.ai/insights/russia-is-now-the-worlds-most-sanctioned-country>

³ Levs, J. (2012 m. sausio 23 d.). A summary of sanctions against Iran. Prieiga per internetą: <https://edition.cnn.com/2012/01/23/world/meast/iran-sanctions-facts/index.html>

⁴ Sciolino, E. (1987 m. spalio 27 d.). Reagan Bans All Iran Imports and Curbs Exports. Prieiga per internetą: <https://www.nytimes.com/1987/10/27/world/reagan-bans-all-iran-imports-and-curbs-exports.html>

⁵ Laub, Z. (2015 m. liepos 15 d.). International Sanctions on Iran Prieiga per internetą: <https://www.cfr.org/background/international-sanctions-iran#chapter-title-0-6>

⁶ Europos Vadovų Taryba ir Europos Sąjungos Taryba, (2023 m. gruodžio 15 d.). Iranas: ES ribojančios priemonės. Prieiga per internetą: <https://www.consilium.europa.eu/en/policies/sanctions/iran/>

⁷ Meigan, W. (2018 m. sausio 16 d.). Iran: Two Years After the Lifting of International Sanctions. Prieiga per internetą: https://globaleurope.eu/globalization/iran-two-years-after-the-lifting-of-international-sanctions/#_ftn2

⁸ Ten pat.

- Importuojamų ir eksportuojamų prekių kainų augimas lėmė staigų infliacijos kilimą, kuris 2012 m. siekė 30,8 proc., o 2013 m. – 34,7 proc., kai, palyginimui, ankstesnių trejų metų (gana aukštas) infliacijos vidurkis buvo apie 14,4 proc. Savaiame suprantama, toks infliacijos tempas stipriai ir tiesiogiai paveikė namų ūkių perkamąją galią bei gyvenimo lygį.
- Smarkiai nukentėjo ir Irano pramonė – nutrūkus tarptautinių investicijų srautams, daugelis tarptautinių kompanijų turėjo palikti šalį. Pvz., automobilių gamyba sumažėjo nuo 1,6 mln. vienetų 2011-aisiais iki 0,74 mln. 2013-aisiais metais, nes 2012 m. iš Irano rinkos pasitraukė stambūs automobilių gamintojai, tokie kaip „General Motors“, „Renault“ ir „Peugeot“. Tarptautinių įmonių pasitraukimą pajuto visi Irano pramonės sektoriai. Be to, dėl didesnių eksporto kliūčių ir sumažėjusių užsienio investicijų susitraukė ir paties Irano gamyba bei konkurencingumas.
- Irano naftos gavyba krito 17 proc., o eksportas – apie 60 proc. Iranas prarado dalį rinkos, kurią greitai užėmė kiti naftos eksportuotojai.⁹

2015 m. Iranas ir penkios nuolatinės JT Saugumo Tarybos narės (Kinija, Prancūzija, Rusija, Jungtinė Karalystė (JK) ir JAV) bei Vokietija ir ES sudarė Bendrą visapusišką veiksmų planą (angl. – *Joint Comprehensive Plan of Action, JCPOA*). Susitarimu siekta neutralizuoti Irano branduolinę veiklą ir sustiprinti stebėseną, o sodrinti uraną šaliai leisti tik civiliniais tikslais. Mainais Irano Vyriausybė turėjo gauti (1) priegią prie užsienyje įšaldyto turto, kurio vertė didesnė nei 100 mlrd. JAV dolerių, (2) galimybę padidinti naftos eksportą, (3) Irano bankų sąsają su pasaulio finansų ir bankų sistema. 2016 m. sausio 16 d. JCPOA įsigaliojo, t. y. TATENA patvirtino, kad Iranas įvykdė pagrindinius su branduoline veikla susijusius įsipareigojimus, o JT, ES ir JAV savo ruožtu panaikino Iranui taikytas su branduoline programa susijusias sankcijas. Šis veiksmas atvėrė Irano ekonomiką – vieną iš paskutinių didelių neišnaudotų besivystančių rinkų – tarptautinei prekybai ir investicijoms.¹⁰

Panaikinus sankcijas Irano ekonominė padėtis ėmė pastebimai gerėti¹¹:

- 2016 m. BVP augo 12,5 proc., 2017 m. – 3,7 proc. (2016 m. šis augimas buvo didesnis nei kai kuriose kitose šalyse, pvz., Egipte (4 proc.), Turkijoje (3,3 proc.), Saudo Arabijoje (1,67 proc.), Pakistane (5,5 proc.)),¹²
- infliacijos lygis nukrito iki 9,5 proc.,
- eksportas spėjo pasiekti 2012-ųjų metų lygį,
- naftos gavyba padidėjo 23 proc., šalis viršijo 3,7 mln. barelių per dieną gavybą.

Tačiau socialiniu požiūriu gyvenimas nepagerėjo, pvz., išaugo nedarbo lygis – 2013 m. šis rodiklis siekė 11 proc., o 2017 m. – 12,5 proc. 2017 m. balandžio mėnesio duomenimis, dauguma iraniečių (apie 72 proc.) manė, kad dėl Irano branduolinio susitarimo jų ekonominė padėtis nepagerėjo¹³.

2018 m. gegužės mėnesį tuometio JAV prezidento Donaldo Trumpo administracija oficialiai pasitraukė iš JCPOA susitarimo. JAV Vyriausybė per 120 dienų grąžino anksčiau panaikintas su Irano branduoline programa susijusias ekonomines sankcijas, įskaitant antrines sankcijas ne JAV subjektams, vykdančioms su Iranu finansinius ar komercinius sandorius, pavadindama tai „maksimalia spaudimo priemone“. ¹⁴ Dėl ekonominio spaudimo Irano ekonomika vėl pakriko. Pakartotinai įvedus sankcijas, ženkliai sumažėjo valstybės BVP augimo tempas. 2018 m. šis rodiklis krito 2,25 proc., o 2019 m. – 2,65 proc. (priešingai, kitų anksčiau minėtų šalių, tokių, kaip Egiptas, Turkija, Saudo Arabija, Pakistanas, ekonomika šiuo laikotarpiu augo). Infliacijos šuolis 2018 m. Irane siekė 31 proc., Irano rialas nuvertėjo, o kasdinių prekių kainos šalyje smarkiai išaugo. Irano statistikos centro duomenimis, paukštiena ir kita mėsa tuomet pabrango 57 proc., daržovės – 47 proc., o pienas, sūris ir kiaušiniai – apie 37 proc.¹⁵

Svarbu paminėti, kad sankcijos nelaikomos vieninteliu Irano ekonomikos plėtrą stabdančiu veiksmu. Įvairiuose šaltiniuose pažymima, kad Irano augimą sutrikdė:¹⁶

- Irano revoliucija ir Irano–Irako karas,
- remiantis antivakarietiška ideologija sukurta Islamo Vyriausybė, grobianti įkaitus ir remianti kovotojų grupuotes, dėl to didėja šalies izoliacija,
- neefektyvus vyriausybės valdymas,
- galiausiai – daugybę metų taikomos sankcijos.

Viešuosiuose šaltiniuose skelbiama, kad Irano gyventojų ekonominė padėtis labai prasta. Oficialiais šalies Vidaus reikalų ministerijos duomenimis, apie 60 proc. 84 milijonus gyventojų turinčios valstybės populiacijos gyvena žemiau santykinės skurdo ribos. 20–30 mln. iraniečių gyvena absoliučiam skurde. Palyginimui, remiantis oficialiąja statistika, 2010 m. žemiau absoliutaus skurdo ribos gyveno apie 10 mln. iraniečių. 2023 m. pradžioje Irano naujienu agentūros ILNA publikuotoje ataskaitoje apskaičiuota, kad ankstesniais metais aukščiau skurdo ribos norinčios išlikti Teherane gyvenančios

⁹ Khlebnikov, A. (2019 m. liepos 17 d.). Iran, Russia, and the impact of US sanctions. Prieiga per internetą: <https://www.mei.edu/publications/iran-russia-and-impact-us-sanctions>

¹⁰ Standard Club. (n. d.). US sanctions against Iran. Prieiga per internetą: <https://www.standard-club.com/knowledge-news/sanctions/iran/>

¹¹ Meigan, W. (16 January 2018). Iran: Two Years After the Lifting of International Sanctions. Prieiga per internetą:

https://globaleurope.eu/globalization/iran-two-years-after-the-lifting-of-international-sanctions/#_ftn2

¹² Reza Farzanegan, M. (2023 m. kovo 6 d.). What are the big economic challenges facing the government in Iran? Prieiga per internetą:

<https://www.economicsobservatory.com/what-are-the-big-economic-challenges-facing-the-government-in-iran>

¹³ Ten pat.

¹⁴ "Maximum Pressure". US Economic Sanctions Harm Iranians' Right to Health. (29 October 2019). Prieiga per internetą:

<https://www.hrw.org/report/2019/10/29/maximum-pressure/us-economic-sanctions-harm-iranians-right-health>

¹⁵ Malekian, S. (2019 m. birželio 5 d.). Lean times for Iranians as sanctions push the economy to the brink. Prieiga per internetą:

<https://abcnews.go.com/Politics/lean-times-iranians-sanctions-pushed-economy-brink/story?id=63355849>

¹⁶ Millions Of Iranians Sinking Into Poverty As Social Risks Loom. (2023 m. liepos 26 d.). Prieiga per internetą:

<https://www.iranintl.com/en/202307250576>

keturių asmenų šeimos mėnesinės pajamos turėjo siekti 147 mln. rialų (apie 500 JAV dolerių), kai visos šalies pajamų vidurkis tebuvo apie 77 mln. rialų (apie 250 JAV dolerių). Skelbta, kad vienam asmeniui vidutiniškai teko apie 16 820 000 rialų (apie 55 JAV doleriai) pajamų.¹⁷

Taip pat svarbu paminėti, kad dėl plataus pobūdžio ekonominių sankcijų, paveikusių Irano finansų sistemą, **daugybė sunkumų kilo ir sveikatos sektoriuje** – gyventojams vis sunkiau ne tik įpirkti reikalingų vaistų, bet ir apskirtai jų rasti. Pirmiausia, dėl mažėjančios perkamosios galios valstybei sudėtinga įsigyti sparčiai brangstančių vaistų, medicinos instrumentų ir įrangos. Teigiama, kad Iranas pasigamina apie 95 proc. reikalingų vaistų, bet dažnai trūksta pradinių medžiagų, nes jos importuojamos. Ta pati problema aktuali kalbant ir apie gatavus sudėtingesnius ir retoms ligoms gydyti skirtus medikamentus – Iranas labai priklausomas nuo jų importo. Taigi, trūksta vaistų sergantiems vėžiu, cukriniu diabetu, epilepsija ir kitomis ligomis, nepakanka ir medicinos priemonių, tokių, kaip širdies stimulatoriai, maitinimo vamzdeliai, sterilizatoriai ir pan. Nors valstybė turi teikti visuotines sveikatos priežiūros paslaugas, daugeliu sudėtingesnių atvejų tiesiog pritrūkstant galimybių užtikrinti būtiną gydymą. Daugelis importinių vaistų nusipirkti neišgalinčių iraniečių renkasi vietinės gamybos pakaitalus arba medikamentų ieško juodojoje rinkoje.¹⁸

Iki šiol Iranas gerokai atsilieka ir nuo kitų regiono šalių, pavyzdžiui, Saudo Arabijos, kuri iš naftos gavybos generuoja didžiules pajamas ir dalį šių lėšų investuoja į infrastruktūrą. Esama duomenų, kad 2023 m. Saudo Arabijos pajamos iš naftos vienam gyventojui galėjo siekti 6 450 JAV dolerių, Irako – 2 356 JAV dolerius, o Irano tik 516 JAV dolerių.¹⁹

Kaip matyti, Iranui taikomos sankcijos neabejotinai paveikė valstybės ekonomiką. Su apribojimais sietinas užsienio investicijų sumažėjimas, prekybos ryšių su daugeliu šalių nutrūkimas, valiutos devalvacija. Šalies ekonominę padėtį dar labiau pablogino su energetikos ir finansų sektoriais susijusios sankcijos. Ekonominius sunkumus skaudžiai pajuto gyventojai – sankcijos neigiamai paveikė gyvenimo lygį, socialinę gerovę ir bendrą ekonominės raidos perspektyvą. Nors buvo pasiektas branduolinis susitarimas, leidęs Iranui atverti ekonomiką tarptautiniam bendradarbiavimui, iki tol patirti suvaržymai paliko padarinių ir šalies ūkio situacija tebėra sudėtinga.

3. Sirija

Sankcijos Sirijai, kaip ir Iranui, pirmą kartą įvestos daugiau kaip prieš keturis dešimtmečius, tačiau pastarąjį dešimtmetį Jungtinės Valstijos, Europos Sąjunga ir kitos šalys, tarp kurių – Jungtinė Karalystė, Šveicarija, Australija, sukūrė Sirijai sankcijų mechanizmą, kuris viešuosiuose šaltiniuose vertinamas kaip vienas plačiausių ir sudėtingiausių poveikio įrankių. Pagrindinis sankcijų Sirijai tikslas – priversti jos režimą pakeisti politinę kryptį, artinti valstybę prie demokratijos principų (kaip to reikalauja dauguma civilių gyventojų), taip pat stiprinti žmogaus teisių sritį.

JAV sankcijas Sirijai pirmą kartą paskelbė 1979 m., kai pastaroji buvo įtraukta į terorizmą remiančių valstybių sąrašą. Vėliau, nuo **2003 m.**, sankcijos buvo išplėtos reaguojant į kaimyninio Libano okupaciją ir kaltinimus, kad Sirija remia terorizmą ir vykdo slaptas cheminio ir biologinio ginklo programas, taip pat dėl situaciją Irake destabilizuojančios įtakos. **2011 m.** pritaikytos neregėto masto sankcijos, nukreiptos į Sirijos valstybės veikėjo Bašaro al Assado režimą, kuris šurkščiai pažeidė žmogaus teises jėga malšindamas taikius protestus, vėliau peraugusius į ginkluotą konfliktą – pilietinį karą. Sankcijų kulminacija tapo **2019 m.** priimtas Cezario įstatymas (angl. – *Caesar Act*), numatantis antrinių sankcijų taikymą.^{20, 21} Apskritai 2011-ųjų sankcijos buvo nukreiptos į Sirijos naftos sektorių: buvo įšaldytas Sirijos asmenų ir subjektų turtas, uždraustas naftos importas ir investicijos, taip pat paslauga Sirijai pardavimas.

2011 m., reaguodama į al Assado režimo prieš civilius vykdomas represijas, ES taip pat įvedė Sirijai sankcijas, apimančias naftos importo draudimą, investicijų apribojimus, Sirijos centrinio banko turto įšaldymą ir medžiagų, kurias šalies valdžia gali panaudoti represuodama gyventojus, eksporto į Siriją suvaržymus.²²

Tarptautinių organizacijų duomenimis, Sirijos gyventojai šiuo metu patiria vieną sunkiausių ekonomikos ir sveikatos apsaugos krizių šiuolaikinėje istorijoje, nes pagrindinių kasdienių maisto ir vaistų poreikis nėra patenkinamas. Sirijos ekonominę padėtį geriausiai atspindi faktai, kad **daugiau nei 90 proc. sirų gyvena žemiau skurdo ribos ir beveik 70 proc. šalies gyventojų reikalinga humanitarinė pagalba.** Dabartinė Sirijos ekonomika dažnai apibūdinama kaip „sugriauta“, „suniokota“ ir „žlugusi“. 2010–2019 m. Sirijos BVP susitraukė daugiau nei per pusę. Sumažėjusios bendrosios nacionalinės pajamos vienam gyventojui paskatino Pasaulio banko grupę 2018 m. Siriją priskirti mažas pajamas gaunančių šalių kategorijai. Karinis konfliktas, gyventojų perkėlimai ir ekonominių veiklų bei socialinių paslaugų sistemos žlugimas lėmė socialinės gerovės Sirijoje nykimą, nors iki konflikto didelio skurdo šalyje praktiškai nesijautė.²³

¹⁷ Poverty Doubled In Iran In One Year - Welfare Ministry. (2023 m. vasario 1 d.). Prieiga per internetą: <https://www.iranintl.com/en/202301025682>

¹⁸ Qiblawi, T; Pleitgen, F. and Otto, C. (2019 m. vasario 22 d.). Iranians are paying for US sanctions with their health. Prieiga per internetą: <https://edition.cnn.com/2019/02/22/middleeast/iran-medical-shortages-intl/index.html>

¹⁹ Soghom, M. (2023 m. sausio 7 d.). Iran's Losses From Nuclear Sanctions Runs Into Trillions Of Dollars. Prieiga per internetą: <https://www.iranintl.com/en/202307015599>

²⁰ Nguyen, M. (n. d.). U.S. Sanctions Syria. Prieiga per internetą: <https://www.armscontrol.org/act/2004-06/us-sanctions-syria>

²¹ Shaar, K. and Dimashqi, S. (2023 m. sausio 13 d.). US sanctions on Syria aren't working. It's time for a new sanctions approach that minimizes humanitarian suffering and increases leverage. Prieiga per internetą: <https://www.atlanticcouncil.org/blogs/menasource/us-sanctions-on-syria-arent-working-its-time-for-a-new-sanctions-approach-that-minimizes-humanitarian-suffering-and-increases-leverage/>

²² Syria Sanctions - What You Need To Know. (2022 m. gegužės 4 d.). Prieiga per internetą: <https://complyadvantage.com/insights/syria-sanctions/>

²³ The World Bank. (2022 m. kovo 14 d.). Syria's Economic Update – April 2022. Prieiga per internetą: <https://www.worldbank.org/en/country/syria/publication/economic-update-april-2022>

Viešųjų šaltinių analizė rodo, kad **šiuo metu Sirijos ekonomika yra pasiekusi žemiausią tašką nuo pilietinio karo pradžios. Didėjanti infliacija, valiutos devalvacija ir didelis degalų stygius sukėlė krizę tiek Vyriausybės valdomose, tiek sukilėlių kontroliuojamose srityse**, pvz.:²⁴

- Sirijos gyventojams rekordiškai trūksta maisto, o pagrindinių prekių kainos sparčiai kyla. Teigiama, kad dėl mažėjančio kviečių importo eilės prie duonos Vyriausybės kontroliuojamose teritorijose gali trukti iki penkių valandų. Už maistą sirai moka dvigubai daugiau, nei kaimyninių šalių gyventojai.
- Dėl karo ir kritinės infrastruktūros sunaikinimo pusė iš 22,1 mln. šalies gyventojų yra perkelti šalies viduje arba į Europą kaip pabėgėliai.
- Esant priklausomybei nuo iš Irano importuojamos naftos ir sumažėjus jos tiekimui, valstybė susiduria ir su energijos stygiaus problemomis. Degalai tapo brangūs ir ne visiems prieinami. Tai paveikė beveik visus gyvenimo aspektus – daugelis gatvių ištuštėjo, o autobusų stotys yra perpildytos, nes gyventojai negali sau leisti vairuoti. Mokyklos žiemą nešildomos, ligoninėse sudėtinga užtikrinti nepertraukiamą elektros tiekimą. Apskritai, elektra šalyje tiekama tik kelias valandas per dieną.
- Sveikatos apsauga tapo neprieinama. Paprastai ligoninėms trūksta būtiniausių vaistų ir įrangos, medicininės paslaugos daugeliui neįperkamos, o vaistinės gali parduoti labai nedaug medicinos reikmenų ir tai – tik mažai kam įkandamomis „nepaprastomis kainomis“.
- Švietimas taip pat tapo mažiau prieinamas.
- Darbo užmokestis Sirijoje pasiekė žemiausią istorinį lygį, jo nepakanka nė menkai daliai pragyvenimo išlaidų padengti. Daugelis sirų, norėdami patenkinti bent minimalius poreikius, turi dirbti kelis darbus. Didelė dalis gyventojų yra priklausomi nuo humanitarinės pagalbos arba užsienyje gyvenančių giminaičių siunčiamų perlaidų. Skaičiuojama, kad namų ūkių išlaidos Sirijoje viršija gaunamas pajamas net 50 proc.²⁵
- Keli Sirijos regionai išgyvena tik dėl įvairiomis formomis teikiamos pagalbos: piniginės paramos, suaukotų drabužių ir maisto krepšelių.

Pasaulio banko duomenimis, nuo 2010 m. Sirijos ekonomika susitraukė daugiau nei 60 proc., o Sirijos svaras nuvertėjo iki žemiausio lygio. Prieš karą Sirijos valiutos kursas buvo beveik 50 Sirijos svarų už 1 JAV dolerį. 2021 metų sausio duomenimis, oficialus kursas buvo daugiau nei 1250 Sirijos svarų už JAV dolerį, o vykdant neoficialius sandorius 1 JAV doleris prilygo daugiau nei 3000 Sirijos svarų. Ši situacija vertintina kaip vartojimo prekių infliacijos padidėjimas 300 proc.²⁶

Viešajame diskurse dažniausiai įvardijama ne viena Sirijos ekonomiką žlugdžiusi priežastis, o kelių kompleksiskai veikusiu faktorių virtinė²⁷:

- pilietinis karas,
- tarptautinės JAV, ES ir kitų šalių sankcijos,
- korupcija,
- ekonominė krizė kaimyniniame Libane,
- COVID-19 pandemija ir jos padariniai,
- karas Ukrainoje,
- gamtos stichijos (sausra, žemės drebėjimas).

Analitikų teigimu, vertinant išvardytas aplinkybes, sudėtinga atskirti, kiek prie ekonomikos nuosmukio prisideda sankcijos, kiek karo padariniai ar netinkamas al Assado Vyriausybės valdymas ir korupcija ar kiti destruktivūs veiksniai. Tačiau abejonių, kad sankcijos smarkiai pablogino padėtį Sirijoje, nėra. 2022 m. JAV Carterio centro (angl. – *The Carter Center*) pavišintame tyrime²⁸ teigiama, kad visapusiškos sankcijos padarė „pragaištingą tiesioginį ir netiesioginį poveikį Sirijos ekonomikai ir jos gyventojams apskritai“, o JT žmogaus teisių ekspertai konstatavo, kad Sirijos ekonomikai taikomos sankcijos neigiamai paveikė beveik visas žmogaus teisių kategorijas.²⁹ Dažniausiai pripažįstama, kad būtent sankcijos sutrikdė užsienio investicijas į Siriją ir prekybą su šia šalimi, o tai riboja jos ekonomikos augimą. Be to, bankų ir finansų sistemos veiklos suvaržymas turėjo įtakos prieigai prie tarptautinių finansų rinkų, o tai lėmė valstybės finansavimo sunkumus ir valdymo efektyvumo sumažėjimą. Naftos ir dujų gavybos bei prekybos apribojimai irgi sumažino Sirijos pajamas. Teigiama, kad sankcijos padeda stabdyti maisto, vaistų, atsarginių dalių, žaliavų ir kitų šaliai reikalingų daiktų bei medžiagų importą, neleidžia atsigaivinti ekonomikai ir po karo atstatyti šalį.

Apskritai, atsižvelgiant į sankcijų pagrindinį tikslą, galima teigti, kad **Sirijos atveju suvaržymai lauktos įtakos režimui nepadarė – nepaskatino siūlyti politinių nuolaidų, prasmingai įsitraukti į taikų konflikto sprendimą arba pagerinti žmogaus teisių padėtį šalyje. Tačiau neabejojama, kad sankcijos turėjo ryškų neigiamą poveikį valstybės ekonomikai.**

²⁴ Syria Justice and Accountability Centre. (2023 m. vasario 1 d.). Syria's Economic Collapse: Violence without a Perpetrator? Prieiga per internetą: <https://syriaaccountability.org/syrias-economic-collapse-violence-without-a-perpetrator/>

²⁵ Syria 11 years on: Hunger, drought and a collapsing economy threatens even more misery for millions, the IRC warns. (2022 m. kovo 15 d.). Prieiga per internetą: <https://reliefweb.int/report/syrian-arab-republic/syria-11-years-hunger-drought-and-collapsing-economy-threatens-even-more>

²⁶ Alexander, B. and Ahlam. (2021 m. vasario 18 d.). Syria's Economic Collapse and Its Impact on the Most Vulnerable. Prieiga per internetą: <https://www.csis.org/analysis/syrias-economic-collapse-and-its-impact-most-vulnerable>

²⁷ Shaar, K. and Dimashqi, S. (2023 m. sausio 13 d.). US sanctions on Syria aren't working. It's time for a new sanctions approach that minimizes humanitarian suffering and increases leverage. Prieiga per internetą: <https://www.atlanticcouncil.org/blogs/menasource/us-sanctions-on-syria-arent-working-its-time-for-a-new-sanctions-approach-that-minimizes-humanitarian-suffering-and-increases-leverage/>

²⁸ The Carter Center. (2022 m. kovas). Syria From Punitive Sanctions to an Incentive-Based Approach. Prieiga per internetą: https://sanctionsandsecurity.org/wp-content/uploads/2022/04/2022-Syria-Case_Carter-Center.pdf

²⁹ Rodrigu, F. (2023 m. rugpjūčio 7 d.). Tightening Syria sanctions will only heighten civilian suffering. Prieiga per internetą: <https://thehill.com/opinion/congress-blog/4086627-tightening-syria-sanctions-will-only-heighten-civilian-suffering/>

4. Rusija

Nuo Rusijos karo Ukrainoje pradžios ES, JAV, JK ir daugelis kitų šalių valstybei agresorei ėmė taikyti precedento neturinčias plataus masto sankcijas, pvz., ES įvedė 12 sankcijų paketų, kuriais siekiama susilpninti Rusijos galimybes finansuoti karą. Pačioje karo pradžioje įvedus pirmuosius sankcijų paketus Rusija priartėjo prie visiškos finansų krizės ir daugelis tikėjosi, kad greitai valstybės ekonomika žlugs, tačiau Rusijai Vakarų spaudimą pavyko įveikti. Kadangi šiai valstybei sankcijos taikomos ir toliau, pradėta kalbėti apie jų poveikį ilgu laikotarpiu.

Nepaisant tūkstančiais skaičiuojamų apribojimų, taikomų Rusijos Vyriausybės pareigūnams, importui ir eksportui, finansų įstaigoms ir pagrindinių ekonomikos sektorių įmonėms, užsienio viešajame diskurse dažnai diskutuojama į Rusiją nukreiptų sankcijų veiksmingumo klausimu. Vieni ekspertai teigia, kad Vakarų priemonės, regis, neduoda rezultatų, o Rusijos finansinė ateitis atrodo gana optimistinė, kiti pastebi, kad sankcijos visgi veikia ir daro šalies ekonomikai apčiuopiamą žalą.

Užsienio viešuosiuose šaltiniuose Rusijos ekonomika dažnai vadinama atsparia sankcijoms arba tvaria. Panagrinėjus viešąjį turinį galima išskirti kelias valstybės atsparumą sankcijoms sąlygojančias priežastis, būtent:

- siekdama išlaikyti savo pozicijas brangiai kainuojančio karo sąlygomis Rusija atsigręžė į kitas prekybos partneres, pavyzdžiui, Kiniją, Indiją ir Turkiją;³⁰
- šalis susitelkė į vidaus sektorius ir pati juos užpildo;³¹
- Rusija gana sėkmingai apeidinėja kai kurias sankcijas;³²
- valstybė yra pasaulinė gamtinių išteklių tiekėja;³³
- didelės pajamos iš naftos leidžia investuoti šalies viduje.

Tarp svarbiausių priežasčių, leidusių išvengti žlugdančio sankcijų poveikio, išskiriami Rusijos ir Kinijos prekybiniai santykiai. Kinijos muitinės duomenimis, per pirmuosius aštuonis 2023 m. mėnesius Kinijos ir Rusijos dvišalė prekyba, palyginus su tuo pačiu 2022-ųjų laikotarpiu, išaugo 32 proc., o bendra prekybos apimtis siekė 155 mlrd. JAV dolerių. Čia įskaičiuotas ir eksporto iš Kinijos į Rusiją padidėjimas (palyginti su 2022 m., šis rodiklis šoktelėjo 63,2 proc. ir pasiekė 71,8 mlrd. JAV dolerių) ir kiek mažesnis rusiško importo į Kiniją augimas (atitinkamai 13,3 proc. iki 83,3 mlrd. JAV dolerių). Stebėtas ir užmojis dar labiau plėsti dvišalę prekybą – Rusija buvo pareiškusi, kad 2023 m. prekyba su Kinija pasieks rekordą – 200 mlrd. JAV dolerių.³⁴ Ta pati tendencija išryškėjo ir naftos sektoriuje – Rusijos ministro pirmininko pavaduotojas Aleksandras Novakas 2023 m. pabaigoje pareiškė, kad, prarasdama didelę rinkos dalį Europoje, Rusija atsigręžė į kitus pirkėjus, įskaitant Kiniją ir Indiją, kurios tapo pagrindinėmis partnerėmis. Kinijos dalis rusiškos naftos eksporte išaugo iki 45-50 proc., o Indijos – maždaug iki 40 proc.³⁵ Paminėtina, kad 2022 m. Rusija iš naftos uždirbo didesnes metines pajamas nei 2021 m. – šios lėšos išaugo 28 proc. Visuotinai sutariama, kad 2022-iais Rusijos ekonomiką išlaikė naftos ir dujų eksportas.³⁶

Tai, kad sankcijos neveikia taip, kaip tikėtasi, tam tikra dalimi lemia ir sankcijų vengimo mechanizmai. Teigiama, kad bandymų apeiti sankcijas vis daugėja, o schemas vis sudėtingėja. Tam dažnai pasitelkiamos fiktyvios bendrovės, manipuliuojama prekių paskirties dokumentacija.³⁷ Vienas iš dažniausiai pasitaikančių sankcijų apėjimo būdų – prekių gabenimas per trečiąsias šalis. Pavyzdžiui, norvegiška rizikos konsultacijų bendrovė „Corisk“ atliko tyrimą ir paskelbė ataskaitą, kurioje atskleidžiama, kaip vakarietiškos sankcionuojamos prekės pasiekia Rusiją. Teigiama, jog sankcionuotų prekių eksporto duomenys rodo, kad parduodamas savo produkciją Rusijai Europos verslas naudojami trečiosiomis šalimis. Eksportuojami įvairūs reikmenys – prabangos prekės (juvelyriniai dirbiniai, kvepalai), pažangios technologijos (puslaidininkiai, kvantiniai kompiuteriai), mašinos ir transportavimo įranga, taip pat dvejetainis kodas, kurios gali pasitarnauti ir kare. 2022 m. pradžioje šių prekių eksportas į Rusiją smuko, tačiau į Rusijos kaimynines šalis – išaugo. Beveik pusė tokio eksporto vyksta per Kazachstaną, o likusi dalis – per Sakartvelą, Armėniją, Kirgiziją ir kitas šalis. Bendrovė atliko 12 ES šalių, Norvegijos, JK, JAV ir Japonijos muitinės duomenų analizę, kuri parodė, kad apeinant sankcijas Rusijai eksportuotų prekių vertė 2022 m. siekė net 8 mlrd. eurų.³⁸

„Corisk“ ataskaitos duomenimis, iš visų tirtų šalių daugiausia sankcionuojamų prekių į karą pradėjusią Rusiją 2022 m. kovo–gruodžio mėnesiais netiesiogiai eksportavo Vokietija (2,05 mlrd. eurų). Antroje vietoje – Lietuva (1,45

³⁰ El Baz, L.; Smeltz, D., Volkov, D., Goncharov, S. (2023 m. liepos 24 d.). Western Sanctions Have Largely Spared Ordinary Russians. Prieiga per internetą: <https://globalaffairs.org/research/public-opinion-survey/western-sanctions-have-largely-spared-ordinary-russians>

³¹ Chernyshova, D. (2023 m. gruodžio 22 d.). Russia's economy proves resilient despite sanctions. Prieiga per internetą: <https://www.channelnewsasia.com/world/russia-economy-resilient-despite-sanctions-domestic-sector-fashion-retail-4006711>

³² Lindeman, B. and Dale, I. (2023 m. birželio 5 d.). Sanctions on Russia may not be working, we now know why. Prieiga per internetą: <https://www.aljazeera.com/opinions/2023/6/5/sanctions-on-russia-may-not-be-working-we-now-know-why>

³³ Ten pat.

³⁴ McCarthy, S. (2023 m. rugsėjo 29 d.). Trade between Russia and China is booming so much that shipping containers are 'piling up'. Prieiga per internetą: <https://edition.cnn.com/2023/09/29/business/russia-china-trade-shipping-containers-intl-hnk/index.html>

³⁵ Russia Says Redirected Most Oil Exports to China, India. (2023 m. gruodžio 27 d.). Prieiga per internetą: <https://www.themoscowtimes.com/2023/12/27/russia-says-redirected-most-oil-exports-to-china-india-a83578>

³⁶ Nye, J. and Snegovaya, M. (2023 m. lapkričio 13 d.). Russia Is Shrugging Off Sanctions. Prieiga per internetą: <https://foreignpolicy.com/2023/11/13/russia-sanctions-evasion-oil-revenue-ukraine-war/>

³⁷ Tumakova-Kuzmič, E. (2023 m. birželio 21 d.). E. Tumakova-Kuzmič. Tarptautinių sankcijų Rusijai apėjimas: galimi scenarijai ir jų aptikimo būdai. Prieiga per internetą: <https://www.vz.lt/izvalgos/2023/06/21/e-tumakova-kuzmic-tarptautiniu-sankciju-rusijai-apejimas-galimi-scenarijai-ir-ju-aptikimo-budai>

³⁸ Lindeman, B. and Dale, I. (2023 m. birželio 5 d.). Sanctions on Russia may not be working, we now know why. Prieiga per internetą: <https://www.aljazeera.com/opinions/2023/6/5/sanctions-on-russia-may-not-be-working-we-now-know-why>

mlrd. eurų). Kartu šios šalys tiekė Rusijai beveik pusę vakarietiškių prekių, kurių pastaroji įvedus sankcijas neturėjo gauti. Palyginimui, toliau pagal netiesioginio eksporto į Rusiją apimtis tirtuoju laikotarpiu rikiavosi JAV (980 mln. eurų), Lenkija (725 mln. eurų), Japonija (575 mln. eurų) ir t. t.³⁹

Esama duomenų, kad Lietuva sankcionuojamas prekes į Rusiją galėjo eksportuoti per Baltarusiją. Skaičiuojama, kad nuo 2022 metų gegužės iki rugsėjo mėnesių Lietuva dešimteriopei padidino transporto priemonių pardavimą kaimyninei šaliai. Vertinant tai, kad eksportas į Rusiją nukrito iki nulio, o automobilių paklausa Baltarusijoje vargu ar galėjo tiek išaugti, neatmetama, kad šios prekės nukeliavo į Rusiją.⁴⁰

Kalbant apie Rusijos vidaus sektorių plėtrą, kaip pavyzdį galima pateikti mados ir mažmeninės prekybos sferas. Rusija pasistengė užpildyti spragą, atsiradusią, kai prieš invaziją į Ukrainą protestuojantys užsieniškų prekių ženklų atstovai paliko šalį. Rusiškų mados prekių ženklų atstovai dabar nuomojasi daugiau nei 85 proc. prekybos centrų, kuriuose anksčiau dirbo tarptautiniai mados mažmenininkai, ploto. Šios įmonės vis auga, nes Rusijos vartotojai ieško pakaitalų vakarietiškomis prekėmis.⁴¹

Rusijos ekonomikos tvarumą lemia ir tai, kad ji yra stambi gamtos išteklių tiekėja. Kadangi pasaulio ekonomika negali augti nedidindama gamtos išteklių vartojimo, rusiškų žaliavų paklausa išlieka, ir tai iš dalies apsaugo Rusijos ekonomiką nuo sankcijų poveikio.⁴²

Visgi, paanalizavus viešąjį diskursą, aiškūs ekspertų sutarimas, kad iki šiol sankcijos turėjo ribotą poveikį Rusijos ekonomikai. Taip pat vyrauja nuomonė, kad trumpalaikis sankcijų poveikis yra neišvengiamai ribotas, kad jos kaip bendro spaudimo Rusijos ekonomikai priemonė veiksmingos tik taikant ilgą laiką.⁴³ JAV izdo departamento teigimu, Rusija jau jaučia pradėto karo padarinius, nes sankcijos kenkia Rusijos ekonomikai. Išskiriamos trys jėgos, kompleksiškai veikiančios Rusijos ūkį: pats karas, tarptautinės sankcijos ir susijusios priemonės bei Rusijos Vyriausybės atsakas į šias priemones. JAV izdo departamento nuomone, dėl šių jėgų Rusijos ekonomika priversta perorientuoti vidaus vartojimą į išlaidas gynybai piliečių sąskaita, dėl to pastarųjų gyvenimo lygis ilgainiui smuks.⁴⁴

Europos išorės veikslių tarnyba taip pat skelbia, kad Rusija jau patiria spaudimo pasekmes ir pateikia rodiklių, kurie patvirtina, kad 2022 m. šalies ekonomika šiek tiek traukėsi:⁴⁵

- **BVP sumažėjo 2,1 proc.;**
- **apdirbamoji gamyba sumažėjo 6 proc.;**
- **aukštųjų ir vidutinių technologijų gamybos pramonė patyrė 13 proc. metinių nuostolių;**
- **variklinių transporto priemonių gamyba sumažėjo 48 proc., kitos transporto įrangos - 13 proc.;**
- **kompiuterių, elektronikos ir optinės įrangos gamyba smuko 8 proc.;**
- **mažmeninė prekyba mažėjo 10 proc.;**
- **didmeninė prekyba krito 17 proc.**

Esama ir daugiau pokyčių, signalizuojančių apie Rusijos namų ūkių ekonominės perspektyvos pablogėjimą. Emigracijos iš Rusijos padidėjimas buvo juntamas dar iki Rusijos invazijos į Ukrainą, tačiau pastangos mobilizuoti rusus 2022-aisiais metais paspartino jaunų ir išsilavinusių žmonių išvykimą svetur. Rusijai susitelkus į karą, emigracija pasiekė istorines aukštumas - **2022 m. iš Rusijos išvyko apie 668 000 žmonių - tai 71 proc. daugiau nei ankstesnių penkerių metų vidurkis. Manoma, kad šis žmogiškojo kapitalo praradimas ilgainiui silpnins Rusijos augimo potencialą.**⁴⁶

Verta pažymėti, kad kalbama ne tik apie kiekybinį, bet ir kokybinį sankcijų poveikį. Pavyzdžiui, neatmetama, kad Rusijos santykiai su Kinija netrukus ims panėšėti į ekonominę priklausomybę, o tai gali atsilipti energetikos produktų, kurie sudaro daugiau nei du trečdalius Rusijos eksporto į Kiniją, kainoms. Tokių prekybos santykių trūkumas yra tas, kad Kinija, būdama bene vienintele pirkėja, gali daryti didelę įtaką kainoms, o Rusijos derybinės pozicijos dėl to - susilpnėti. Dar vienas pavyzdys galėtų būti pažangiosios technologijos - Rusija sugeba gauti atitiktumų iš kitų šalių, tačiau jų techniniai parametrai gali neatitikti vakarietiškių produktų savybių; ir tai gali pristabdyti technologinę šalies pažangą.

Apibendrinant galima teigti, kad nors Rusija vis dar turi pakankamai resursų tęsti karą, manoma, kad ilgalaikėje perspektyvoje šalis agresorė susidurs su vis sunkesniais iššūkiais, tokiais, kaip investicijų stygius, lėtas našumo augimas,

³⁹ Bjoertvedt, E. (2023 m. gegužė). Corisk Report Series No 6 - Extent of Western sanction circumventions and supplies to the Russian war effort in 2022. Prieiga per internetą: https://www.researchgate.net/publication/371159927_Corisk_Report_Series_No_6_-_Extent_of_Western_sanction_circumventions_and_supplies_to_the_Russian_war_effort_in_2022

⁴⁰ Lindeman, B. and Dale, I. (2023 m. birželio 5 d.). Sanctions on Russia may not be working, we now know why. Prieiga per internetą:

<https://www.aljazeera.com/opinions/2023/6/5/sanctions-on-russia-may-not-be-working-we-now-know-why>

⁴¹ Chernyshova, D. (2022 m. gruodžio 22 d.). Russia's economy proves resilient despite sanctions. Prieiga per internetą:

<https://www.channelnewsasia.com/world/russia-economy-resilient-despite-sanctions-domestic-sector-fashion-retail-4006711>

⁴² Aleksashenko, S. (2023 m. vasario 28 d.). Russia after a year of sanctions. Prieiga per internetą:

<https://www.aljazeera.com/opinions/2023/2/28/russia-after-a-year-of-sanctions>

⁴³ Disney, R. (2023 m. balandžio 26 d.). How have the forecasts on the effect of sanctions on Russia held up a year on? Prieiga per internetą:

<https://www.economicsobservatory.com/how-have-the-forecasts-on-the-effects-of-sanctions-on-russia-held-up-a-year-on>

⁴⁴ Sanctions and Russia's War: Limiting Putin's Capabilities. (2023 m. gruodžio 14 d.). Prieiga per internetą: <https://home.treasury.gov/news/featured-stories/sanctions-and-russias-war-limiting-putins-capabilities>

⁴⁵ Borrell, J. (2023 m. rugpjūčio 26 d.). Yes, the sanctions against Russia are working. Prieiga per internetą: https://www.eeas.europa.eu/eeas/yes-sanctions-against-russia-are-working_en

⁴⁶ Lyngaas, R. (2023 m. gruodžio 14 d.). Sanctions and Russia's War: Limiting Putin's Capabilities. Prieiga per internetą:

<https://home.treasury.gov/news/featured-stories/sanctions-and-russias-war-limiting-putins-capabilities>

darbo jėgos trūkumas ir pan. Nepaisant didžiulių Rusijos pajamų iš naftos ir dujų, sankcijos jau dabar sukelia šalies ekonomikai akivaizdžių padarinių ir laikui bėgant taikomų priemonių efektas tik stiprės, nes jos turi ilgalaikį poveikį Rusijos biudžetui, pramonei ir technologinei bazei.

5. Apibendrinimas ir akcentai, į ką atkreipti dėmesį ateityje

Iranas iki Rusijos Ukrainoje pradėto karo buvo labiausiai sankcionuojama pasaulio šalis – jai pirmosios sankcijos pritaikytos dar 8-ojo dešimtmečio pabaigoje. Per pastaruosius kelis dešimtmečius šią valstybę dėl įvairių priežasčių, pvz., dėl įsitraukimo į tarptautinius teroristinius incidentus, žmogaus teisių pažeidimų, neteisėtoms branduolinės veiklos, sankcionavo daugybė pasaulio vyriausybių. Iranas ribojančių priemonių sulaukė ir dėl karinės paramos Rusijos karui prieš Ukrainą. Valstybei taikomos sankcijos neabejotinai paveikė valstybės ekonomiką. Su apribojimais sietinas užsienio investicijų sumažėjimas, prekybos ryšių su daugeliu šalių nutrūkimas, valiutos devalvacija. Šalies ekonominę padėtį dar labiau pablogino su energetikos ir finansų sektoriais susijusios sankcijos. Ekonominius sunkumus skaudžiai pajuto gyventojai – sankcijos neigiamai paveikė gyvenimo lygį, socialinę gerovę ir bendrą ekonominės raidos perspektyvą. Nors buvo pasiektas branduolinis susitarimas, leidęs Iranui atverti ekonomiką tarptautiniam bendradarbiavimui, iki tol patirti suvaržymai paliko padarinių ir šalies ūkio situacija tebėra sudėtinga.

Sankcijos Sirijai, kaip ir Iranui, pirmą kartą įvestos daugiau kaip prieš keturis dešimtmečius, tačiau pastarąjį dešimtmetį Jungtinės Valstijos, Europos Sąjunga ir kitos šalys, tarp kurių – Jungtinė Karalystė, Šveicarija, Australija, sukūrė Sirijai sankcijų mechanizmą, kuris viešuose šaltiniuose vertinamas kaip vienas plačiausių ir sudėtingiausių poveikio įrankių. Pagrindinis sankcijų Sirijai tikslas – priversti jos režimą pakeisti politinę kryptį, artinti valstybę prie demokratijos principų (kaip to reikalauja dauguma civilių gyventojų), taip pat stiprinti žmogaus teisių sritį. Atsižvelgiant į sankcijų pagrindinį tikslą, galima teigti, kad Sirijos atveju suvaržymai lauktos įtakos režimui nepadarė – nepaskatino siūlyti politinių nuolaidų, prasmingai įsitraukti į taikų konflikto sprendimą arba pagerinti žmogaus teisių padėtį šalyje. Tačiau neabejojama, kad sankcijos turėjo ryškų neigiamą poveikį valstybės ekonomikai.

Nuo Rusijos karo Ukrainoje pradžios ES, JAV, JK ir daugelis kitų šalių valstybei agresorei ėmė taikyti precedento neturinčias plataus masto sankcijas, pvz., ES įvedė 12 sankcijų paketų, kuriais siekiama susilpninti Rusijos galimybes finansuoti karą. Pačioje karo pradžioje įvedus pirmuosius sankcijų paketus Rusija priartėjo prie visiškos finansų krizės ir daugelis tikėjosi, kad greitai valstybės ekonomika žlugs, tačiau Rusijai Vakarų spaudimą pavyko įveikti. Kadangi šiai valstybei sankcijos taikomos ir toliau, pradėta kalbėti apie jų poveikį ilgu laikotarpiu. Nors šiuo metu Rusija vis dar turi pakankamai resursų tęsti karą, manoma, kad ilgalaikėje perspektyvoje šalis agresorė susidurs su vis sunkesniais iššūkiais, tokiais, kaip investicijų stygius, lėtas našumo augimas, darbo jėgos trūkumas ir pan. Nepaisant didžiulių Rusijos pajamų iš naftos ir dujų, sankcijos jau dabar sukelia šalies ekonomikai akivaizdžius padarinius ir laikui bėgant taikomų priemonių efektas tik stiprės, nes jos turi ilgalaikį poveikį Rusijos biudžetui, pramonei ir technologinei bazei.

Akcentai:

- ekonominės sankcijos suteikia galimybę tarptautinei bendruomenei daryti diplomatinę spaudimą ir paskatinti suvaržymų taikinyje atsідūrusią valstybę keisti politiką ar elgesį, kad jis atitiktų tarptautinius standartus ir normas. Sankcijos gali būti pasitelkiamos kaip veiksminga priemonė siekiant slopinti agresyvius veiksmus, terorizmą, žmogaus teisių pažeidimus ar kitas nepageidautinas veiklas. Ekonominės sankcijos taip pat gali padėti apriboti tam tikrų šalių galimybes plėtoti jų branduolines ar masinio naikinimo ginklų programas.
- Ekonominės sankcijos turi ir akivaizdžių trūkumų. Dažnai jos daro neproporcingai didelį neigiamą poveikį vyriausybėms bei piliečiams, gali sukelti humanitarines krizes, maisto bei vaistų trūkumą ir kitas socialines problemas. Sankcijos gali būti ne itin tiksli priemonė ir neturėti tiesioginio poveikio siekiant numatyto rezultato. Kai kuriais atvejais apribojimai gali duoti visiškai priešingą efektą – paskatinti valstybę sustiprinti kontrolę ir dar labiau ignoruoti tarptautines normas.
- Taikant ekonomines sankcijas svarbu atidžiai įvertinti jų poveikį, užtikrinti proporcingumą ir stengtis minimalizuoti neigiamus padarinius civiliams gyventojams. Valstybės turėtų numatyti, ar šios priemonės bus veiksmingos konkrečioje situacijoje, ar prisidės prie tarptautinės stabilumo ir teisingumo aplinkos gerinimo. Sankcijų efektyvumą gali padidinti bendradarbiavimas su tarptautinės bendruomenės nariais. Galutinis sprendimas dėl sankcijų taikymo turėtų būti kruopščiai apsvaistytas atsižvelgiant į konkrečią situaciją ir galimas pasekmes.
- Nusprendusios taikyti sankcijas valstybės turėtų užtikrinti, kad nustatytų ribojimų būtų laikomasi, pvz., griežčiau kontroliuoti, kad draudžiami produktai nepatektų į sankcionuojamą šalį per kitas rinkas.